

Pokroky matematiky, fyziky a astronomie

Rostislav Košťál

Šedesát let pobočky JČSMF v Brně

Pokroky matematiky, fyziky a astronomie, Vol. 18 (1973), No. 3, 135--138

Persistent URL: <http://dml.cz/dmlcz/139296>

Terms of use:

© Jednota českých matematiků a fyziků, 1973

Institute of Mathematics of the Academy of Sciences of the Czech Republic provides access to digitized documents strictly for personal use. Each copy of any part of this document must contain these *Terms of use*.

This paper has been digitized, optimized for electronic delivery and stamped with digital signature within the project *DML-CZ: The Czech Digital Mathematics Library* <http://project.dml.cz>

Rozhledy jsou určeny žákům výběrových středních škol. V oddílu Zajímavosti z matematiky a z fyziky by mohl časopis uveřejňovat články, které by svým pojetím a obsahem zaujaly i žáky prvních ročníků těchto škol a připravily je ke studiu náročnějších článků.

Problémem se stávají úlohy o ceny. Dnes je řeší převážně jen ti z aktivních řešitelů matematické a fyzikální olympiády, kteří stačí časově stihnout oboje. Množí se však hlasy, že olympiády jsou příliš náročné; je známo, že se jich málo zúčastňují žáci odborných škol. Možná, že by vhodný výběr úloh mohl podchytit právě ty studenty, kteří se nezúčastňují olympiád.

Avšak proč redakci Rozhledů radit. Sama nejlépe zná své čtenáře, ví, co by časopis potřeboval, má své vlastní plány. Proto na závěr popřejme Rozhledům bohatý výběr zajímavých a hodnotných příspěvků, dostatek vnímavých čtenářů a úspěšných řešitelů úloh. Přiznáme se, že naše přání není zcela nezištné, vždyť Rozhledy tím pomohou vychovat budoucí matematiky a fyziky a tím též členy JČSMF a čtenáře Pokroků.

Šedesát let pobočky JČSMF v Brně

Rostislav Košťál, Brno

Dne 10. března bylo brněnské pobočce JČSMF šedesát let. Byl by však velký omyl, kdyby se někdo domníval, že činnost JČSMF v Brně začala 10. března 1913. Toto datum je jen datem úředního potvrzení organizační činnosti v Brně, neboť teprve nové stanovy z r. 1912 umožnily zřizovat odbory JČMF v městech se sídlem některé vysoké školy.

V 19. století nebyla v Brně ani na ostatní Moravě vhodná půda ke vzniku spolkové činnosti matematiků a fyziků, poněvadž počet členů JČM byl velmi malý. Uvažme, že první tři české obecné školy vznikaly v Brně teprve v letech 1881, 1883 a 1886, kdy v Brně bylo již sice slovanské gymnasium od r. 1867, reálka od r. 1880, druhé gymnasium od r. 1885, mužský učitelský ústav a ženský učitelský ústav od r. 1871 a 1872 se cvičnými obecnými a měšťanskými školami a od r. 1886 dívčí škola Vesna. Celá Morava měla r. 1885 jen osm gymnasií a tři reálky. Tento počet se nezměnil až do r. 1893, kdy funkci zemského školního inspektora pro gymnasia a reálky převzal JAN SLAVÍK, jeden z 15 prvních členů Spolku pro volné přednášky z matematiky a fyziky v Praze při založení v r. 1862. Za jeho působení do r. 1904 počet středních škol na Moravě vzrostl z 11 na 33. A tak rozkvět českého školství moravského je nerozlučně spjat i s vývojem JČMF, která se na Moravě svými členy záslužně uplatnila v boji za práva českého lidu.

Když byla v r. 1899 zřízena v Brně Česká vysoká škola technická, nastalo podstatné posílení českého živlu. V Brně byly v té době kromě uvedených středních škol ještě dvě průmyslové školy, jedno lyceum a jedna obchodní škola. A tak v r. 1900 vzrostl v Brně i počet příslušníků JČM. Členy JČM byli profesori techniky ZAHRADNÍK, SOBOTKA, ŘEHOŘOVSKÝ, KOLÁČEK, SUCHARDA, asistent ZÁVIŠKA, dále zemští školní inspektoři SLAVÍK a LOŠŤÁK, ředitel JEŘÁBEK, profesori středních škol NACHTIKAL, PETR a jiní. Počet členů JČM vzrůstal. A tak v tomto prostředí byla dne 22. listopadu 1901 zahájena přednášková činnost JČM a pak následovaly další přednášky, takže do r. 1911, tzn. ještě před vznikem pobočky, tehdy tzv. Brněnského odboru JČMF, bylo v Brně již 55 přednáškových akcí.

Brněnští členové potřebovali odbornou literaturu. Proto se r. 1901 utvořila již knihovni komise z vysokoškolských profesorů, která se zasloužila o vznik – zvláště péčí prof. ŘEHOŘOVSKÉHO – a o dobrý vývoj knihovny JČM.

Velký rozmach přednáškové činnosti podnítil členy JČM v Brně, že žádali o vytvoření vlastního střediska JČM v Brně. Byly vypracovány nové stanovy JČMF, která vznikla z JČM, umožňující zřizování odborů JČMF v městech se sídlem některé vysoké školy. Když byly stanovy schváleny, byly vypracovány stanovy Brněnského odboru. Prvým předsedou byl r. 1913 zvolen prof. Karel Zahradník, předseda přednášek JČM, a prvním jednatelem profesor průmyslové školy František Nachtikal.

JČMF si v Brně vybojovala důležité postavení. Byla vybudována velká knihovna, o kterou pečoval od začátku do r. 1925 prof. MACKŮ a po něm až do r. 1940 prof. SAHÁNEK. Od svého zřízení zaznamenal Brněnský odbor úspěšnou přednáškovou činnost.

Za okupace utrpěl Brněnský odbor JČMF těžké ztráty mezi svými funkcionáři (Sahánek, ŠIMEK, KLADIVO) a mezi svými členy (HLADKÝ, HRUDIČKA, MRKOS, POSPÍŠIL).

I když JČMF v Praze zeslabila za okupace svou činnost, zvláště po zatčení předsedy JČMF prof. Závišky, odbor v Brně pokračoval ve své činnosti i za okupace. Když se členové Jednoty nemohli scházet na vysoké škole, scházeli se na přednáškách konaných v budově gymnasia na tř. Jaroše, od r. 1942 na pátém reálném gymnasiu na Veverí ulici a pak na průmyslové škole na Sokolské ulici. Bylo to v době za předsednictví prof. SEIFERTA a prof. HOSTINSKÉHO. Každý rok se konala valná schůze. Za dobu od 15. března 1939 do května 1945 se konalo 49 přednáškových schůzí.

Po roce 1945 přejal řadu funkcí zajišťovaných Jednotou na sebe stát a socialistický výrobní sektor našeho národního hospodářství. Jednota se stala vědeckou výběrovou společností, přidruženou k ČSAV. V letech 1953 a 1954 se ústředí JČMF zaměřilo na provádění uvedených změn a spolková i organizační činnost JČMF byla znovu zeslabena. V r. 1955 se rozvinul nový život v JČMF v Praze. I když Brněnský odbor v této době těž stagnoval, přece jen jeho činnost se stále udržela. Při těchto organizačních změnách JČMF byl Brněnský odbor JČMF přeměněn v pobočku JČMF, jaké tenkrát vznikly ve všech tehdejších krajích (kromě Karlových Var).

Pobočka se udržovala stále v činnosti. Již r. 1954 byly zahájeny speciální přednášky z matematiky – diskuse o nových pracích brněnských matematiků – a v r. 1958 rozhovory o pracích brněnských kateder fyziky. Byl to vlastně již začátek pozdějšího organizačního rozdělení na přednášky ve skupinách v rámci pobočky. V r. 1969 byly vytvořeny

při pobožce skupiny, které odpovídaly sekcím v ústředí, a každá skupina byla svěřena ve výboru zvolenému referentu, který měl za úkol pečovat o příslušnou oblast činnosti. Tím značně vzrostla činnost pobožky. Vznikla postupně fyzikální vědecká skupina, fyzikální pedagogická skupina a matematická pedagogická skupina. Matematická vědecká skupina se neutvořila, ale pro činnost z této oblasti je ve výboru referent podobně jako pro skupiny. Pro sledování a informaci o činnosti MO a FO jsou ve výboru další dva referenti.

Když JČSMF zavedla v r. 1956 novou evidenci členů, poklesla podstatně členská základna. Počet členů nově evidovaných činil v pobožce 79, v r. 1957 vzrostl na 142 a zvolna se zvyšoval; v r. 1963 měla pobožka 201 členů. Od r. 1969 zaznamenala pobožka velký vzrůst v počtu členů. Za dobu 1969 až 1972 vzrostl počet členů z 230 na 370, tedy o více než 60%. Nyní jsou asi 2/3 členů v pobožce věkově pod 40 let.

Pobožka si zavedla v r. 1969 funkci důvěrníků na všech pracovištích, kde je více pracovníků. Pro informování svých členů vydává pobožka od r. 1969 Informace v intervalu tří měsíců se zprávami za poslední čtvrtletí a s informacemi pro další čtvrtletí.

Nejdůležitější činností pobožky byla od začátku činnost přednášková. Do jubilejní oslavy 50 let bylo právě 500 přednášek a 188 diskusí. Přednášky byly pořádány buď jednotlivě, nebo v seminářích vědeckých a seminářích pedagogických. A tak od r. 1963 do r. 1972 bylo dalších 872 přednášek.

Tématem jednotlivých přednášek byly otázky odborné, metodické, referáty o kongresech, o schůzích, o knihách, o otázkách spolkových, o reformách školských, o středoškolské matematice a fyzice, životní jubilea a vzpomínkové oslavy.

Seminární přednášky z matematiky se týkaly topologie (ČECHŮV seminář), diferenciální geometrie (seminář Čechův, pak KLAPKŮV a nyní SVOBODŮV) a diferenciálních rovnic (seminář BORŮVKŮV). Po r. 1963 vznikly další semináře z uspořádaných množin (seminář NOVOTNĚHO), z algebry (seminář ŠIKŮV), přibližných metod a teorie automatů (seminář KOSMÁKŮV, ZLÁMALŮV a HOŘEŠŮV).

Těž FVSk pořádala kromě jednotlivých přednášek i seminář, a to seminář fyziky tenkých vrstev a povrchu pevných látek.

Hosty brněnské pobožky bylo takřka každoročně několik cizinců.

Již Brněnský odbor JČMF viděl nutnost zřídit metodickou komisi pro matematiku a metodickou komisi pro fyziku. Metodická komise pro matematiku se věnovala především postgraduálnímu studiu matematiky učitelů ZDŠ a škol 2. cyklu. Činnost komise pro metodiku fyziky se jasně projevila po r. 1960, když začala s každoročním pořádáním semináře pro učitele fyziky škol 2. cyklu v Jihomoravském kraji. Jde v něm jednak o seznámení s novými otázkami, jednak o opakování a prohlubování látky z vysoké školy s metodickými aplikacemi na školu střední. Do r. 1972 proběhlo již 12 seminářů.

To však nevyčerpává činnost pobožky. Jsou zde ještě další akce – konference, letní školy a soustředění.

Do r. 1963 byly pořádány jen dvě konference; týkaly se vyučování matematice a deskriptivní geometrii a otázek vysokoškolské fyziky. Od r. 1963 pořádá však pobožka každoročně aspoň jednu konferenci nebo letní školu. Konference a letní školy se týkaly optiky, uspořádaných množin a obecné algebry, vyučování matematice na ZDŠ, diferen-

ciálních rovnic, diferencovatelných variet, vyučování matematice a geometrie na vysokých školách technických, vyučování matematice na výběrových školách, teorie automatů, difúze v kovech a ve slitinách, modernizace vyučování matematice na gymnasiích, příprava a dalšího vzdělávání učitelů a profesorů fyziky a teorie grafů.

Pobočka JČSMF vychází vstříc MO a FO, které v JMK dosahují pěkných úspěchů. KVMO a KVFO pořádají každoročně přednášky pro studenty a každoročně čtrnáctidenní soustředění pro 80–100 soutěžících v těchto olympiádách; tato soustředění financuje odbor školství KNV v Brně. Pro žáky ZDŠ v Brně dává KVFO na začátku školního roku informace o FO přímo, pro žáky ze ZDŠ mimo Brno pořádá přednášky pro učitele ZDŠ, kteří mají předávat informace a poznatky žákům.

Pro představu o nynější činnosti pobočky odkazují na článek o pobočce JČSMF v Brně za rok 1971 otištěný v Pokrocích r. 17, 1972, seš. 5, str. 288–290.

Knihovna, o níž se starali členové JČM od r. 1901, značně vzrostla. Původně byla umístěna na technice a po zřízení university v ústavě experimentální fyziky přírodovědecké fakulty. Za 2. světové války se musela několikrát přestěhovat a po r. 1946 se vrátila do budovy fyzikálních ústavů. Nenašly se však pro ni místnosti, a proto byla po dlouhých diskusích věnována katedře matematiky a katedře fyziky elektrotechnické fakulty VUT.

Pobočka se setkává i s velkými pracovními obtížemi, protože nemá místnosti pro svou činnost a protože má nepostačující finanční prostředky. Jedině tím, že funkcionáři mají mnoho nadšení pro svou práci, překonává všechny překážky. Na její činnosti je vidět, že se skutečně snaží plnit úkoly, které byly vytýčeny před JČSMF, že se snaží rozvinout činnost co nejvíce a domnívám se, že nelze říci neúspěšně.

Isteže rodičia vkladajú do mládeže svoju nádej, lebo má pokračovať v živote aj vo vede. No túto nádej vkladajú do mládeže právom len potiaľ, pokiaľ nezostane takou, aká je, ale sa podujme na trpkú prácu ducha.

A. W. F. Hegel

No človek sa nielen v priestorovom, ale i v iných vzťahoch nachádza na periférii sveta, hľadá naň z náhodného a nevýhodného stanoviska, na ktoré sa dostal svojím pôvodom a nutnosťou prispôbiť sa osobitným podmienkam života na Zemi. V dôsledku toho sa nám svet zdá zložitejším, náhodným a asymetrickejším viac, než skutočne je. Preto je jednou z najväznejších úloh vedy hľadanie takého stanoviska, z ktorého by vzťahy medzi vecami vyzerali najjednoduchšie a symetricky ...

G. A. Golycyn

Matematiku často porovnávajú so športom a toto porovnanie je správne prinajmenšom v jednom: v matematike sa niekedy objavujú tie isté nedostatky ako niekedy v športe: pestujú rekordy, často sa zabúda na každodennú hygienickú gymnastiku, masovú fyzikultúru.

Šichanovič Ju. A.

Pravdy, ktoré som si osvojil skôr, neposkytnú mi poznanie ..., ak si nemôžem pripomenúť všetky tieto pravdy súčasne. ...

... budem preberať všetky tieto pravdy, čas od času, ..., pokiaľ sa nenaučím prechádzať od prvého ohniska k poslednému tak rýchlo, že ani jedno štádium procesu nezostane ukryté v pamäti, ale budem môcť svojím pohľadom mysle vnímať celý problém naraz. *Descartes*